

A végső problémák keresője.

(Emlékezés Dr. Varga Bélára.)

Ne szégyeljük a gyengeséget, ne fojtsuk el az érzékenységet, mikor Varga Béláról emlékezünk. Bizony megremege a toll a kezünkben és csak a megdöbbenés akadozó szavaival tudjuk elmondani, amit neki életében sohasem mondhattunk volna el: *jó ember volt, igazságos ember volt és nagy Professzorok méltó Tanítványa*. Felidézzük-e atyjának, a puritánlelkű Varga Dénes direktornak családi körét? Felidézzük-e *Schneller* Istvánt, aki személyes példaadással tanította arra, hogy az „isteni célgondolat” jegyében kell életünket leélni? Vagy *Böhm* Károly tanítását, mely szerint a *való* világ és a *kellő* világ egyenrangú tényező az ember életében. Ha a letűnt idő nyomában haladunk és lépésről lépésre kisérjük a csodás ambícióval és kitartással megáldott fiatal Varga életútját, most, elhunytának megdöbbenő pillanatában tisztán látjuk: *lelkes arcán már fiatal korában az elhivatás érzése sugárzott, tiszteletet parancsoló erkölcsi komolyság hatotta át*, mely írásában élő szavában, magatartásában egyaránt megnyilatkozott. Most, mikor bele kell törődni abba, hogy véges ereje oly korán letört, felemel bennünket az a felismerés, hogy ez a véges erejű ember mindég az *egész* megoldásokat kereste, a végső problémákat kutatta. Első püspöki beszédében az *embert*, mint *Isten munkatársát* eszményíti, teológiai munkássága is a transcendens értékek szolgálatában áll: Dávid Ferenc tanulmányában az érdeklí őt, *ami örökkévaló* a nagy vallásalapító életében. Nem véletlenség, hogy a *lelkiismeretről* írja első komoly értekezését s ha később a logikai értékproblémák és a subsistentia fajainak feldolgozása után a metafizikai távlatokba ivelt munkássága s a fausti és karamazovi lélek szerepváltását oly éles logikával vázolta, *mindez csak természetes folytatása volt a lelkiismeret folyamatát vizsgáló elindu-*

lásnak. Mint élő valóság elevenedik meg előtte a fausti és karamazovi lélek úgy, amint Goethe és Dostojevski ábrázolta. Az első az egyetemes kultúra megvalósítására törekszik, amelyben nincs megállás, nincs befejezettség s ami halhatatlan benne, az csak egy magasabbrendű világban lesz eredménnyé; a második látja a kultúra krízisét, a lélek mélyére hatol, hogy tudatosítsa az emberiség lényeges problémáit; az első individualista, a másik kollektív, az előbbi *már* nem nyugtat meg, az utóbbi *még* nem hoz megoldást. Varga az erős emberek lelkével mérlegeli az értékek erkölcsi súlyát és bízik a jövőben.

„Bizakodnunk kell, hogy a huszadik század emberisége a régi értékeknek a fejlődés szükségszerű törvényei alapján nyugvó és nem pusztán forradalmi értékelése után meg fogja találni az életnek azt a magasabb szintézisét, amely megtartva a régiből azt, ami jó, újabbakat, mélyebb jelentőségűeket fog hozzáadni a régihez. A karamazovi lélek meghasonlása a látszat ellenére sem a halálnak, hanem a fejlődő, előretörni akaró életnek az útja. Bár megérnök minél hamarabb az elkövetkező életrendnek ezt a harmoniáját, amely után mindnyájan sóvárgunk.”¹

Ennek a magasabb szintézisnek jegyében keresi a megoldást a *nevelés* aktuális kérdéseire is. Sorsdöntő időben a nevelés különös fontosságot nyer s ezt senki sem érezte jobban, mint Varga. A *való* világot akarta megjavítani a *kellő* világ megrajzolásával, mikor *A pedagógia alapkérdése* címen alapvető művét megírta.² Érezte, hogy a nevelés kérdésén fordul meg minden s hogy *a nevelést az örök kérdések szolgálatába kell állítani.*

Varga Béla *egyetemes szempontból* vizsgálja a nevelés kérdéseit s a magyar mentalitáshoz illő józan logikával s az erdélyi magyart jellemző szociális érzékenységgel bizonyítja, hogy *a nevelés öndíltóságát a filozófiai alapvetés adja meg.* Világosan látja a nevelésügyben világszerte felleépő irányokat, a helyes tájékozódást éppúgy, mint az ellenmondásokat és pillanatra sem szédíti meg az a jelenség, hogy ma sok helyen a tények sodró dinamikája befolyásolja a nevelést. Könyve meggyőz arról, hogy

¹ Erdélyi Irodalmi Szemle 1929. 240.

² Ferencz József Tudományegyetem kiadása, Szeged, 1936.

mikor nagyon rossz az, ami van, akkor nem tehetünk jobbat, mint ápoljuk azt a jobb lehetőséget, mely csak ezután lesz valósággá. S ilyen elmélet hirdetése már a jobb gyakorlat kezdete. A pedagógiai valóságot csak abból a szerves összefüggésből lehet felismerni, mely a neveléstan és a filozófia közt fennáll. E kapcsolat fennállása nélkül nem beszélhetünk a pedagógia objektív célkitűzéseiről és autonómiájáról... *A pedapógia alapkérdésével összefügg autonomiája. A nevelés a maga subtilis jelentésében ezzel áll vagy bukik — írta Varga, s ezen elméleti megállapítása a gyakorlat elevenébe vág...* A pedagógia és filozófia a valóság keretében találkoznak és *ha az utóbbi nem lehet l'art pour l'art logikai folyamat, az előbbi viszont nem lehet pusztán technikai alkalmazása más tudományokban leszűrt igazságoknak.*

A nevelés szintetikus művellet, sajátos tárgya: az emberképzés elválaszthatlan kapcsolatban van a lélektani, erkölcsi, sőt szociológiai kutatások eredményével, de e tudományágak végül mégis csak eszközül szolgálnak arra, hogy a *pedagógia önmaga oldja meg sajátos feladatait.* Ezt a tényt végeredményben a nevelés ideája dönti el, melyhez finom, útegyengető elemzéssel jut el Varga biztos kézzel takarítván el mindent, ami nem tartozik pedagógia területéhez. Íme a főbb alapelvei:

A nevelés mint munka alkalmazott tevékenység, de a gyakorlat e megkötöttsége nem veszélyezteti az autonóm pedagógia lehetőségét. A nevelés mindennapi, tehát időhöz kötött gyakorlatát kapcsolatba hozza az időhöz nem kötött (logikai, erkölcsi) értékek megvalósulásával s ez *nevelési elméletének egyik meghatározó vonása.* Másik alapvető gondolata, hogy *mivel az értékefejlesztésben nem lehet megállni, a nevelési tevékenységnek nem lehet határa.* Ebben — Nagy László gondolatával akaratlanul is találkozva — *az örök tanulóság elvét* fektette le Varga Béla.

Az örök tanulóság elvét még egy lélektani érveléssel is bizonyítja, azt állítván, hogy az emberi lélek nincs feltétlenül alávetve az okság törvényének, így tehát a *nevelés*, mely a lélek területén dolgozik, *nincs determinálva.* A valódi világ gátló akadályai bizonyára nem kerültek el Varga Béla figyelmét, de ezek annál inkább ösztönözték őt arra, hogy leghalább elméletben építse fel az autonóm pedagógiát, melyet nem nyűgöznek le a determinizmus kegyetlen gátjai.

Feltételezi, hogy a nevelési folyamatban *irracionális elemek* is vannak, melyek kívül esnek a tervszerűség határain. Ez azonban nem változtat a nevelés etikai jellegén. A nevelés jellege mindég erkölcsi, tehát *nevelő érték csak az lehet, ami valóban épít*. Varga az irracionális momentumok mellett is hangsúlyozza, hogy a *szeretet és tudás mindég építenek, a gyűlölet és tudatlanság mindég rombolnak* s épen e tények figyelmeztetnek arra, hogy az irracionális motívumokra való építés könnyen surolhatja a tudatlanság és gyűlölet határait. Ez pedig szöges ellentétben van a közösségben rejlő értéktartalommal, melyet Varga a nevelés legfőbb célja gyanánt szeretne megvalósítani.

„Hiszen egy népközösség egészséges közszelleme tulajdonképpen nem egyéb, mint egyetemes emberi értékek megnyilvánulási formája, szemben az osztályöntudatnak és a rendi nevelésnek a népközösségi eszményekkel szembenálló kizárólagosságával... (s azt is megállapítja, hogy) társadalmi béke csak akkor lehetséges, ha minden munka megbecsülteket értékgyarapító minősége alapján.”¹

Fájó ellenmondás, hogy a pedagógiai elmélet és gyakorlat nem mindég haladnak egy irányban. Ezt az ellentmondást simítja el Varga jól átgondolt elmélete. A gyakorlat bizonyos határig kötött, determinált, de a gondolat szabad s ha már a gyakorlati pedagógia elkerülhetetlenül bizonyos gátlást jelent, egyedül a gongolkodó és jobbat akaró emberek néma egyetértése teremthetik meg a jobb jövőt. A felszabadult gondolatok lassú és tudatos munkával valósággá építik egyszer a nevelési autonómiát. A magyarságnak mint kis népnek erkölcsi létérdeke, hogy a nevelési elmélet és gyakorlat a legeszményibb célt szolgálva egy síkba kerüljenek s ehhez a harmonikus szintézishez közelebb hoz bennünket Varga Béla ideális elmélete.

Ennek az elméletnek értékelésével a közeljövő nevelési irodalma bizonyára nem fog adós maradni. Nekünk, akik közelebről láttuk Varga Béla elindulását és magasra ivelését, pillanatra sem szabad elfelednünk, hogy ez a magas szférákba szárnyaló elmélet az ő jó lelkének és tiszta jellemének kisugárzása volt. És kisugárzása annak a készséges önfeláldozásnak, melynek nagyságát most értjük meg igazár, látva hogyan roskadt össze a sulya alatt. Világégés idején, a magyarság élethalál harcában, egy régi világ eszményeinek menthetetlen összeomlásában, dacolva az elnyomó hatalommal és a maga fizikai gyengeségével fáradhatatlanul tudta átmenteni az értékálló eszményeket, biztatóan, meggyőzően tudott új ideálokat lelkünkbe vésni s ezzel nemcsak a szebb magyar jövőt építette, de önmagának is ércnél maradandóbb emléket állított.

Dr. Kemény Gábor.

¹ Ferencz József Tudományegyetem kiadása, Szeged, 1936. 196 és 221.

Magyar nemzeti nevelés a családban és az iskolában.

A világ legnemesebb, legértékesebb anyaga a nevelésre váró gyermek. Ennek a drága kincsnek formálása, nevelése a szülőkre, tanítókra, tanárookra van bízva, mert az állam inkább csak irányítója és ellenőrzője a nemzeti nevelés nagy munkájának, úgy, hogy elsősorban a szülők és tanárok munkája határozza meg a jövő nemzedék lelkületének megnyilatkozását.

A nevelés egy olyan kérdés, mely fölött vitatkozni az emberiségnek örök sorsa, anélkül, hogy azt valaha véglegesen meg lehetne oldani. A nagy világgégés után a legtöbb európai állam beteg és pedig nemcsak gazdasági bajok gyötörték, hanem a lelkiek is, a kommunizmus fertőző nyavalyája, itt is ott is felütötte a fejét s ezt a bajt nem gyógyíthatja meg egyéb csak az egységes *nemzeti nevelés*. Nem elég a polgárt törvények és intézmények által korlátozni, meghatározni, hanem célirányosan *nevelni* kell azt. A nevelés a legnagyobb politikai erők egyike. Ezt az első világháború után Európa egyik legnagyobb államférfia, a tanítóból felemelkedett Mussolini érezte át a leghatalmasabban s az egész fasizmus lényegében nem egyéb, mint erős, nemzeti jellegű katonai nevelésnek korszerű felépítése s Olaszországban már az elemi iskolás gyermek is Mussolini katonája.

Mindennap ismételjük, hogy az állam a családokból keletkezik, valamint a család az egyénekből. Az egyén első sorban, különösen lelkileg, a családnak van alárendelve, de lényegében senki sem a maga ura, mert az egyénről is az állam rendelkezik s a nevelésről is az állami hatalom gondoskodik. Sohasem lehetett világosabban látni, mint napjainkban, hogy csak *helyes, egységes nevelés által tarthatják fenn magukat az államok*. Olaszország és Németország pedig élő történelmükkel egyenesen példát mutatnak arra, hogy a helyesen irányított és alkalmazott *nemzeti neveléssel* valóságos csodákat lehet művelni.